

A Geopolitical Explanation of the Necessity to Reform Iran's Penal Policy Regarding Premeditated Murder: A Comparative Study Emphasizing Criminological Considerations and the Geography of Crime

Zahra Jabbari¹, **Mehdi Esmaili**², **Zahra Habibi**³

1. Department of Law, CT.C, Islamic Azad University, Tehran, Iran. Email: zahra.jabbari@iau.ac.ir

2. Department of Law, CT.C, Islamic Azad University, Tehran, Iran. Email: dresmaeli@iau.ac.ir

3. Department of Law, CT.C, Islamic Azad University, Tehran, Iran. Email: zahrah.habibi@iauctb.ac.ir

ARTICLE INFO

Article type:

Research Paper

Article history:

Received December 29, 2025

Received in revised form March 1, 2026

Accepted April 28, 2026

Available online April 28, 2026

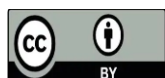
Keywords:

Intentional homicide; premeditation; penal policy; comparative law; dangerous state; individualization of punishment; proportionality of crime and punishment.

Abstract

Intentional homicide is a major crime against physical integrity; under the Iranian legal system, it can lead to *qisas* (retribution) if statutory conditions are met. Despite the significance of intent and the mental element in establishing premeditation, the Iranian Islamic Penal Code does not establish a distinct legal category or a graded system to differentiate between intentional homicide committed after reflection, planning, and prior decision-making, and homicide occurring in sudden, emotionally charged, or crisis situations. This approach warrants reconsideration regarding the proportionality of crime and punishment, the individualization of the penal response, and the varying degrees of culpability and the offender's dangerousness. Employing a descriptive-analytical method and a literature review, this article first examines the Iranian legal framework specifically Article 290 of the Islamic Penal Code and then analyzes the possibilities and limitations of distinguishing between premeditated homicide and other forms of intentional homicide through a comparative study of legal systems in the United States, England, Canada, France, Iraq, and Egypt. The primary finding is that while comparative experience offers valuable insights for designing a differentiated penal response, the uncritical adoption of foreign models-without regard for jurisprudential foundations, the structure of *qisas*, and the rights of the victim's next of kin-is unjustified. It is recommended that the legislature, while preserving the fundamental tenets of Iranian law, formally recognize the implications of premeditation through clear, provable criteria-particularly regarding the assessment of liability.

How to cite: Jabbari, Z, Esmaili, M and Habibi, Zahra. (2025). A Geopolitical Explanation of the Necessity to Reform Iran's Penal Policy Regarding Premeditated Murder: A Comparative Study Emphasizing Criminological Considerations and the Geography of Crime, 15(59),267-282.
<https://doi.org/10.22034/jgeoq.2026.606699.4578>

© Author(s) retain the copyright and full publishing rights
DOI: <https://doi.org/10.22034/jgeoq.2026.606699.4578>

Publisher: Qeshm Institute of Higher Education

Introduction

The right to life is one of the fundamental values protected by legal systems, and intentional homicide—due to the irreversible deprivation of that right—ranks among the most serious crimes against the person. However, the fact that all cases of intentional homicide share the same outcome does not necessarily imply that the behavioral and psychological characteristics of the perpetrators are identical. A homicide may be committed following long-standing animosity, involving the procurement of a weapon, the selection of a time and place, and premeditation; conversely, it may occur in the heat of a dispute, under intense emotional agitation, or during a sudden crisis.

Methodology

Employing a descriptive-analytical method and a review of the literature, this article first examines the Iranian legal framework—with a particular focus on Article 290 of the Islamic Penal Code—and subsequently analyzes the possibilities and limitations of distinguishing between premeditated murder and other forms of intentional homicide through a comparative study of the legal systems of the United States, England, Canada, France, Iraq, and Egypt.

Results and Discussion

The failure to make a clear and systematic distinction between premeditated intentional

homicide and intentional homicide lacking premeditation constitutes a challenge for Iran's penal policy. This analysis demonstrates that considering prior planning can contribute to a more precise understanding of the conduct, an assessment of the degree of culpability, and the formulation of a proportionate penal response; however, this conclusion should not be interpreted as negating the element of intent in impulsive killings or as automatically justifying harsher punishment based on generalized assumptions about the offender's character.

Conclusion

A comparative study of the countries in question reveals that legal systems may incorporate prior judicial decisions through mechanisms such as the grading of homicide, aggravating circumstances, sentencing determinations, or decisions regarding the execution of punishment. While this diversity offers opportunities to draw upon comparative experience, it does not obviate the need to align any proposal with Iran's jurisprudential foundations and legal structure. Particularly in a system where *qisas* (retribution) and the rights of the victim's next of kin hold a fundamental position, any reform must be phased, well-reasoned, and grounded in an analysis of its legal implications.

Ethical considerations

Following the principles of research ethics

The authors have observed the principles of ethics in conducting and publishing this scientific research, and this is confirmed by all of them.

Data Availability Statement

Data available on request from the authors.

Acknowledgements

First author: Preparation of samples, conducting experiments and collecting data, performing calculations, statistical analysis of data, analysis and interpretation of information and results, preparing a draft of the article.

Second author: Preparation of samples, conducting experiments and collecting data, performing calculations, statistical analysis of data, analysis and interpretation of information and results, preparing a draft of the article.

Third author: Preparation of samples, conducting experiments and collecting data, performing calculations, statistical analysis of data, analysis and interpretation of information and results, preparing a draft of the article.

Ethical Considerations

The authors affirm that they have adhered to ethical research practices, avoiding plagiarism, misconduct, data fabrication

or falsification, and have provided their consent for this article's publication.

Funding

This research was conducted without any financial support from Payam Noor University.

Conflict of Interest

The authors declare no conflict of interest

تبیین ژئوپلیتیک ضرورت اصلاح سیاست کیفری ایران در قبال قتل عمد با سبق تصمیم؛ مطالعه ای تطبیقی با تاکید بر ملاحظات جرم شناختی و جغرافیای جرم

زهرا جباری^۱، مهدی اسماعیلی^۲✉، زهرا حبیبی^۳

۱. گروه حقوق، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. zahra.jabbari@iau.ac.ir رایانامه

۲. گروه حقوق، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. dresmaeli@iau.ac.ir رایانامه

۳. گروه حقوق، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. zahrah.habibi@iauctb.ac.ir رایانامه

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	
تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۱۰/۸	
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۱۱/۲	
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۲/۰۹	
تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۲/۰۸	
کلیدواژه ها: قتل عمد؛ سبق تصمیم؛ سیاست کیفری؛ حقوق تطبیقی؛ حالت خطرناک؛ فردی سازی مجازات؛ تناسب جرم و مجازات	قتل عمد از مهم ترین جرایم علیه تمامیت جسمانی است و در نظام حقوقی ایران، در صورت تحقق شرایط قانونی، می تواند موجب قصاص شود. با وجود اهمیت قصد و عنصر روانی در احراز عمد، قانون مجازات اسلامی ایران میان قتل عمدی که پس از تأمل، برنامه ریزی و تصمیم قبلی ارتکاب می یابد و قتلی که در وضعیت ناگهانی، هیجانی یا بحرانی واقع می شود، عنوان مستقل و نظام درجه بندی شده ای برقرار نکرده است. این وضعیت از منظر تناسب جرم و مجازات، فردی سازی پاسخ کیفری و توجه به تفاوت های مربوط به میزان سرزنش پذیری و حالت خطرناک مرتکب، قابل بازنگری است. مقاله حاضر با روش توصیفی - تحلیلی و مطالعه کتابخانه، نخست چارچوب حقوق ایران را با تأکید بر ماده ۲۹۰ قانون مجازات اسلامی بررسی می کند؛ سپس با استفاده از مباحث تطبیقی درباره نظام های حقوقی آمریکا، انگلستان، کانادا، فرانسه، عراق و مصر، امکان ها و محدودیت های تمایز گذاری میان قتل با سبق تصمیم و سایر صورت های قتل عمد را تحلیل می کند. یافته اصلی آن است که تجربه تطبیقی می تواند برای طراحی پاسخ کیفری افتراقی الهام بخش باشد، اما انتقال الگوها بدون توجه به مبانی فقهی، ساختار قصاص و حقوق اولیای دم موجه نیست. پیشنهاد می شود قانون گذار، ضمن حفظ چارچوب های بنیادین حقوق ایران، آثار سبق تصمیم را با ضوابط روشن و قابل اثبات در ارزیابی مسئولیت و به ویژه در قلمرو مجازات های تعزیری و آثار کیفری قابل تنظیم، به رسمیت بشناسد. همچنین ارزیابی خطرناکی مجرم باید مبتنی بر شواهد پرونده و معیارهای لازم قابل بازبینی باشد، نه بر حسب برچسب زنی شخصیتی یا پیش بینی قطعی رفتار آتی مرتکب قتل عمد.

استناد: جباری، زهرا، اسماعیلی، مهدی و حبیبی، زهرا. (۱۴۰۴). تبیین ژئوپلیتیک ضرورت اصلاح سیاست کیفری ایران در قبال قتل عمد با سبق

تصمیم؛ مطالعه ای تطبیقی با تاکید بر ملاحظات جرم شناختی و جغرافیای جرم، ۱۵(۵۹)، ۲۶۷-۲۸۲

DOI:10.22034/jgeoq.2026.569428.4405.

مقدمه

حق حیات از بنیادی‌ترین ارزش‌های مورد حمایت نظام‌های حقوقی است و قتل عمد به دلیل سلب برگشت‌ناپذیر آن، در زمره مهم‌ترین جرایم علیه اشخاص قرار می‌گیرد. با این حال، اشتراک نتیجه در همه پرونده‌های قتل عمد، لزوماً به معنای یکسانی تمام ویژگی‌های رفتاری و روانی مرتکبان نیست. قتل ممکن است پس از خصومت طولانی، تهیه ابزار، انتخاب زمان و مکان و طراحی قبلی ارتکاب یابد؛ در مقابل، ممکن است در بستر نزاع، هیجان شدید یا بحرانی ناگهانی واقع شود. این تفاوت‌ها به‌خودی‌خود مسئولیت ناشی از سلب حیات را از میان نمی‌برد، اما می‌تواند در ارزیابی درجه سرزنش‌پذیری، خطر تکرار جرم و تناسب واکنش کیفری مؤثر باشد.

بر این اساس یکی از کاستی‌های سیاست کیفری ایران آن است که «سبق تصمیم» در قتل عمد به‌عنوان عنوان مستقل یا معیار صریح درجه‌بندی قتل، جایگاه تقنینی مشخصی ندارد. ماده ۲۹۰ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، موارد تحقق جنایت عمدی را بر پایه قصد جنایت، نوع رفتار و وضعیت‌های مقرر قانونی بیان می‌کند؛ اما میان قصد قتلی که با برنامه‌ریزی قبلی شکل گرفته و قصدی که در فاصله‌ای کوتاه و در وضعیت هیجانی ایجاد شده، نظام مستقل درجه‌بندی برقرار نمی‌سازد. مسئله محوری مقاله این است که آیا می‌توان با بهره‌گیری انتقادی از تجربه حقوق کیفری کشورهای دیگر و یافته‌های جرم‌شناختی، راهکاری متناسب با ساختار حقوقی ایران برای توجه به سبق تصمیم پیشنهاد کرد؟

اهمیت این پرسش در آن است که اصلاح سیاست کیفری نباید صرفاً به افزایش یا کاهش شدت مجازات قتل عمد منتهی شود. هدف، ایجاد تناسب بیشتر میان ویژگی‌های رفتار، میزان تقصیر و سرزنش‌پذیری، حقوق بزه‌دیده و اولیای دم و الزامات پیشگیری از جرم است. از این رو، مقاله ابتدا مسئله را در چارچوب حقوق ایران تبیین می‌کند، سپس تجربه‌های تطبیقی کشور های دیگر را بررسی و در نهایت راهکارهایی محتاطانه برای اصلاح تقنینی ارائه می‌دهد.

۱. مسئله‌شناسی قتل عمد با سبق تصمیم در حقوق ایران

۱-۱. چارچوب قانونی قتل عمد

در حقوق ایران، ماده ۲۹۰ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ موارد تحقق جنایت عمدی را مشخص می‌کند. محورهای این ماده، از جمله قصد ارتکاب جنایت نسبت به مجنی‌علیه، انجام رفتار نوعاً کشنده و برخی وضعیت‌های خاص مربوط به آگاهی مرتکب از شرایط بزه‌دیده است. این ساختار، معیارهای قانونی احراز عمد را بیان می‌کند؛ با این حال، «سبق تصمیم» به‌عنوان مؤلفه‌ای مستقل برای درجه‌بندی قتل عمد در متن ماده جایگاه مستقلی ندارد. بنابراین، چنانچه دو پرونده از حیث شرایط قانونی قتل عمد مشمول عنوان واحد باشند، صرف وجود برنامه‌ریزی قبلی الزاماً عنوان مجرمانه متفاوتی ایجاد نمی‌کند. (مرادی و شهبازی).

لازم بذکر است در پیشنهادها تقنینی پیشین، از جمله تبصره ۳ لایحه قانون مجازات اسلامی، موضوع تفکیک مورد توجه قرار گرفته بود، اما در متن نهایی قانون به نظام درجه‌بندی قتل عمد بر اساس سبق تصمیم منتهی نگردیده است. از دیدگاه این پژوهش، نتیجه چنین وضعی آن است که تفاوت میان قتل برنامه‌ریزی‌شده و قتل عمدی فاقد برنامه‌ریزی قبلی، به‌صورت منظم در ساختار قانونی واکنش کیفری بازتاب نمی‌یابد.

۱-۲. مفهوم و کارکرد سبق تصمیم

سبق تصمیم را می‌توان تصمیم به ارتکاب قتل دانست که پیش از اجرای رفتار کشنده شکل گرفته و با نوعی تأمل یا آمادگی قبلی همراه است. تهیه ابزار، انتخاب زمان یا مکان، تعقیب قربانی، طراحی شیوه ارتکاب یا اتخاذ اقداماتی برای پنهان کردن آثار جرم می‌توانند، با توجه به اوضاع و احوال هر پرونده، قرائنی برای بررسی این موضوع باشند؛ هیچ‌یک از این قرائن، بدون ارزیابی مجموعه ادله، به‌تنهایی اثبات قطعی سبق تصمیم نیست. (جعفری لنگرودی).

تمایز اصلی، صرف فاصله زمانی میان تصمیم و اجرا نیست؛ بلکه باید احراز شود که مرتکب فرصت واقعی برای اندیشیدن و عدول از تصمیم داشته و با این وجود، تصمیم خود را اجرا کرده است. از سوی دیگر، فقدان سبق تصمیم لزوماً به معنای عدم

عمد یا زوال مسئولیت کیفری نیست. بنابراین، پیشنهاد درجه‌بندی نباید به گونه‌ای تنظیم شود که قتل عمدی ناگهانی را خودبه‌خود از قلمرو قتل عمد خارج کند؛ بلکه موضوع، تفکیک درجات و آثار کیفری در چارچوب ضوابط روشن قانونی است. (نبی‌پور).

۳-۱. پیوند سبق تصمیم با تناسب و فردی‌سازی مجازات

یکی از مبانی اصلی اصلاح، اصل تناسب جرم و مجازات است. هرچند نتیجه نهایی در هر دو وضعیت، سلب حیات است، اما میزان آمادگی قبلی، استمرار اراده مجرمانه، فرصت عدول، شیوه ارتکاب و سایر اوضاع و احوال ممکن است در ارزیابی میزان سرزنش‌پذیری تفاوت ایجاد کند. فردی‌سازی مجازات نیز اقتضا دارد که پاسخ کیفری، در حدود قانون و با رعایت حقوق بزه دیده و اولیای دم، بتواند تفاوت‌های مؤثر میان پرونده‌ها را منعکس کند. (رحمدل).

با این همه، مفهوم «حالت خطرناک» باید با احتیاط به کار رود. سابقه کیفری، رفتار پس از جرم، شیوه ارتکاب و ارزیابی‌های کارشناسی ممکن است برای فهم پرونده مفید باشند، اما نباید شخصیت مرتکب به تنهایی جایگزین اثبات عناصر قانونی جرم شود یا مبنای تصمیمی غیرقابل پیش‌بینی قرار گیرد. خطرناکی باید در حدی که قانون اجازه می‌دهد و با معیارهای مستند و قابل اعتراض بررسی شود. (بابایی).

۲. ملاحظات جرم‌شناختی: از وضعیت ارتکاب تا ارزیابی خطر

با اتکا به ادبیات جرم‌شناسی، میان بزهکاران حرفه‌ای، بزهکاران به عادت، مرتکبان هیجانی و بزهکاران اتفاقی تمایز تحلیلی وجود دارد و مفاهیمی مانند حالت خطرناک مزمن و حالت خطرناک موقت یا بحرانی در میان مرتکبین قتل عمدی است. اهمیت این تقسیم‌بندی برای بحث حاضر آن است که رفتارهای منتهی به قتل در همه موارد از مسیر روانی و اجتماعی یکسانی پدید نمی‌آیند. (تاج‌زمان دانش).

در یک دسته از پرونده‌ها، رفتار ممکن است پس از تصمیم‌گیری و آمادگی قبلی انجام شود؛ در دسته‌ای دیگر، وقوع جرم با بحران، نزاع یا هیجان آنی پیوند داشته باشد. این تفاوت‌ها می‌توانند موضوع بررسی جرم‌شناختی قرار گیرند، اما نباید به تعمیم‌های قطعی درباره شخصیت افراد تبدیل شوند. از ارتکاب قتل با سبق تصمیم نمی‌توان بدون بررسی فردی، خطر تکرار جرم را قطعی دانست؛ همان‌گونه که ارتکاب قتل در وضعیت هیجانی نیز به تنهایی، فقدان خطر یا امکان اصلاح را اثبات نمی‌کند. (نوربها).

از منظر سیاست کیفری، کاربرد مناسب ملاحظات جرم‌شناختی در سه سطح قابل تصور است: نخست، کمک به بازسازی دقیق روند شکل‌گیری قصد و نحوه ارتکاب؛ دوم، فراهم کردن اطلاعات معتبر برای تصمیم قضایی در محدوده اختیارات قانونی؛ و سوم، طراحی برنامه‌های پیشگیری، اصلاح و بازپذیری اجتماعی در مواردی که قانون چنین امکان‌هایی را پیش‌بینی کرده است. بدین ترتیب، جرم‌شناسی باید نقش تکمیلی و روشنگر داشته باشد، نه اینکه جایگزین معیارهای قانونی مسئولیت کیفری شود. (مرحوم کی‌نیا).

۳. مطالعه تطبیقی: الگوها و ملاحظات قابل استفاده در مجازات قتل عمد

۳-۱. ضرورت مقایسه کارکردی نظام‌های حقوقی

نظام‌های حقوقی آمریکا، انگلستان، کانادا و فرانسه و نیز کشورهای اسلامی از جمله عراق و مصر برای بررسی وضعیت قتل با سبق تصمیم انتخاب شده‌اند. وجه مشترک این مطالعه آن است که در برخی نظام‌ها، قتل عمد بر اساس درجات یا ویژگی‌هایی چون برنامه‌ریزی قبلی از یکدیگر تفکیک می‌شود؛ با این حال، شکل دقیق تفکیک و آثار آن در هر کشور یکسان نیست. از این رو، مقایسه باید کارکردی باشد: پرسش این نیست که آیا همه کشورها اصطلاحی دقیقاً مشابه «قتل با سبق تصمیم» دارند، بلکه باید بررسی کرد برنامه‌ریزی قبلی در تعریف جرم، درجه‌بندی قتل، تعیین مجازات یا تصمیم‌های قضایی چه نقشی ایفا می‌کند. (Criminal Code, R.S.C. 1985, s. 231)

۲-۳. آمریکا و کانادا

نظام‌های آمریکا و کانادا را در شمار نمونه‌هایی بررسی می‌شود که در آن‌ها درجه‌بندی قتل و تمایز میان قتل‌های دارای ویژگی‌های مژده و سایر قتل‌ها اهمیت دارد. این تجربه‌ها می‌توانند نشان دهند که قانون‌گذار چگونه برخی عوامل، از جمله برنامه‌ریزی قبلی و اوضاع و احوال ارتکاب را در تعیین درجه جرم یا دامنه مجازات لحاظ می‌کند. با این حال، قوانین کیفری آمریکا در سطح ایالت‌ها متفاوت‌اند و در کانادا نیز باید تحلیل دقیق بر متن قانون و رویه قضایی معتبر مبتنی باشد؛ بنابراین، تعمیم یک قاعده واحد به تمام این نظام‌ها درست نیست.

۳-۳. انگلستان

در انگلستان عنوان مستقلى که عیناً معادل «قتل با سبق تصمیم» باشد، محور اصلی نظام نیست؛ با این وجود، برنامه‌ریزی قبلی و اوضاع و احوال ارتکاب می‌تواند در ارزیابی مسئولیت کیفری و تصمیم‌های مرتبط با مجازات و آزادی مشروط اهمیت پیدا کند. این نمونه نشان می‌دهد که فقدان عنوان مجرمانه مستقل، لزوماً به معنای بی‌اثر بودن سبق تصمیم در تمام مراحل پاسخ کیفری نیست.

۴-۳. فرانسه

تمایز قتل عمدی همراه با سبق تصمیم در حقوق فرانسه آشکار است و آن را با عنوان «assassinat» بررسی می‌کند. سبق تصمیم، ویژگی مژده‌ای است که می‌تواند در توصیف حقوقی جرم و شدت واکنش کیفری اثر بگذارد.

۵-۳. عراق و مصر: اهمیت مقایسه با نظام‌های اسلامی

بررسی عراق و مصر در این تحقیق از این جهت اهمیت دارد که امکان مقایسه با نظام‌هایی را فراهم می‌کند که زمینه‌های حقوقی و دینی آن‌ها، از برخی جهات، با ایران قابل بحث است. بر این اساس، قانون مصر میان صورتهای مختلف قتل عمد تمایزهایی قائل شده است. این تجربه می‌تواند برای پاسخ به این ایراد احتمالی مفید باشد که هرگونه تفکیک قانونی قتل عمد با مبانی حقوق اسلامی ناسازگار است. با این حال، وجود تفاوت در نظام‌های اسلامی به تنهایی برای اثبات امکان انتقال مستقیم الگو کافی نیست؛ باید مبانی فقهی، ساختار مجازات، جایگاه گذشت اولیای دم و حدود اختیارات قانون‌گذار در هر نظام جداگانه بررسی شود.

۶-۳. حاصل مقایسه

مهم‌ترین آموزه تطبیقی، ضرورت پرهیز از یکسان‌انگاری میان «نبود عنوان مستقل» و «بی‌اثر بودن سبق تصمیم» است. ممکن است یک نظام حقوقی سبق تصمیم را در تعریف جرم، نظام درجات قتل، تعیین مجازات یا تصمیم‌های پس از محکومیت مؤثر بداند. برای اصلاح سیاست کیفری ایران، انتخاب میان این شیوه‌ها باید با توجه به ساختار حقوقی کشور صورت گیرد. از این رو، الگوی مناسب لزوماً اقتباس کامل از نظام درجه‌بندی کشور دیگر نیست؛ بلکه می‌توان از تجربه‌های تطبیقی برای طراحی ضوابط محدود، روشن و سازگار با نظام ایران استفاده کرد. (Criminal Code, R.S.C. 1985, s. 231)

۴. چالش‌های اصلاح سیاست کیفری ایران

۱-۴. ضرورت حفظ انسجام با مبانی حقوق ایران

یکی از مهم‌ترین چالش‌ها، نسبت میان پیشنهاد درجه‌بندی قتل عمد و ساختار قصاص در حقوق ایران است. چون قصاص در جنایت عمدی جایگاه ویژه‌ای دارد، نمی‌توان بدون تحلیل مبانی شرعی و قانونی، نتیجه گرفت که هر قتل عمد فاقد سبق تصمیم باید از قصاص خارج شود یا مجازات متفاوتی داشته باشد. این مسئله نیازمند بررسی فقهی، تقنینی و حقوقی است. بنابراین، پیشنهاد اصلاح باید میان تفکیک در عنوان مجرمانه، تفکیک در آثار تعزیری و آثار مربوط به قصاص تمایز قائل شود.

۲-۴. اصل قانونی بودن و لزوم تعریف روشن سبق تصمیم

اگر سبق تصمیم در قانون به عنوان عامل تشدیدکننده یا مبنای درجه‌بندی وارد شود، باید معیارهای آن دقیق و قابل پیش‌بینی باشند. قانون‌گذار لازم است مشخص کند چه نوع فاصله زمانی، آمادگی، برنامه‌ریزی یا اقدام مقدماتی می‌تواند در کنار

سایر ادله، سبق تصمیم را اثبات کند. همچنین باید از معیارهای مبهمی که تصمیم‌گیری سلیقه‌ای را افزایش می‌دهد پرهیز شود. تصمیم قضایی باید بر دلایل پرونده استوار باشد و امکان اعتراض و بررسی مجدد آن وجود داشته باشد. (اردبیلی)

۳-۴. حقوق بزه‌دیده و اولیای دم

اصلاح سیاست کیفری نباید صرفاً از منظر مرتکب قتل عمدی بررسی شود. قتل آثار عمیق و گاه پایدار بر خانواده مقتول و جامعه برجای می‌گذارد و سیاست کیفری باید حقوق اولیای دم، حمایت از بزه‌دیدگان و پیشگیری از چرخه انتقام را نیز در نظر بگیرد. هرگونه تغییر در آثار قصاص، گذشت یا مجازات‌های جایگزین نیازمند تحلیل مستقل و دقیق است. بنابراین، پیشنهاد حاضر در درجه نخست ناظر به ایجاد نظامی منسجم برای ارزیابی سبق تصمیم و بررسی آثار قانونی آن است، نه اعلام نتیجه قطعی درباره حذف یا محدودسازی قصاص. (حاجی ده‌آبادی).

۴-۴. خطر استفاده ناموجه از مفهوم خطرناکی

یکی از مخاطرات اصلاح مبتنی بر خطرناکی، تبدیل ارزیابی جرم‌شناختی به قضاوتی ثابت درباره شخصیت فرد است. پیش‌بینی رفتار آینده همواره با عدم قطعیت همراه است؛ در نتیجه، خطرناکی نباید به‌تنهایی مبنای تشدید مجازات قرار گیرد، مگر در چارچوب ضابطه قانونی روشن و با امکان ارزیابی کارشناسی و قضایی. باید میان شدت رفتار ارتكابی، میزان تقصیر، احتمال تکرار جرم و نیازهای اصلاحی تفاوت گذاشت. (نوربها).

۵. پیشنهادهای اصلاحی

با توجه به مباحث فوق و تحلیل تطبیقی، پیشنهادهای زیر قابل طرح است:

۱. بازنگری در قانون مجازات اسلامی با هدف تعیین جایگاه روشن سبق تصمیم در ساختار حقوقی قتل عمد؛ به‌گونه‌ای که تفاوت میان قتل برنامه‌ریزی‌شده و قتل عمدی فاقد برنامه‌ریزی قبلی، در حدود سازگار با مبانی حقوق ایران، قابل ارزیابی باشد.
۲. تعریف قانونی و دقیق سبق تصمیم و تعیین قرائن قابل بررسی آن، همراه با تصریح به اینکه هیچ قرینه منفردی بدون توجه به مجموع اوضاع و احوال پرونده، الزاماً اثبات‌کننده سبق تصمیم نیست.
۳. بررسی امکان پیش‌بینی آثار افتراقی سبق تصمیم در قلمروهایی که قانون‌گذار اختیار تنظیم آن را دارد؛ به‌ویژه آثار تعزیری و سایر آثار کیفری، بدون فرض گرفتن اینکه این اصلاح الزاماً مستلزم تغییر خودکار در حکم قصاص است.
۴. تفکیک میان اثبات عمد و ارزیابی سبق تصمیم. فقدان سبق تصمیم نباید به‌طور خودکار به معنای فقدان عمد تلقی شود؛ همان‌طور که وجود برنامه‌ریزی قبلی نیز باید با ادله معتبر احراز شود.
۵. استفاده از ارزیابی‌های جرم‌شناختی به‌عنوان ابزار کمکی برای شناخت وضعیت ارتكاب، خطرهای مرتبط و نیازهای اصلاحی، با رعایت اصل قانونی بودن، حق دفاع و امکان اعتراض به نظر کارشناسی.
۶. بررسی تطبیقی دقیق‌تر و روزآمد قوانین آمریکا، کانادا، انگلستان، فرانسه، عراق و مصر بر پایه متن رسمی قوانین و رویه قضایی؛ به‌ویژه برای جلوگیری از تعمیم‌های کلی درباره نظام‌های حقوقی متفاوت.
۷. انجام پژوهش‌های تجربی مبتنی بر پرونده‌های قضایی برای بررسی اینکه در عمل، چه میزان از قتل‌های عمدی با برنامه‌ریزی قبلی و چه میزان در وضعیت‌های ناگهانی یا هیجانی ارتكاب می‌یابد. این داده‌ها می‌تواند پشتوانه ارزیابی آثار احتمالی اصلاح باشد.
۸. ارزیابی آثار هر پیشنهاد بر حقوق اولیای دم، تناسب مجازات، پیشگیری از جرم و انسجام نظام قصاص و تعزیر، پیش از ارائه طرح نهایی اصلاح قانون.

منابع فارسی

۱. اردبیلی، محمدعلی (۱۳۹۲). حقوق جزای عمومی، جلد دوم، نشر میزان.
۲. بابایی، محمدعلی (۱۳۹۰). جرم‌شناسی بالینی، نشر میزان.
۳. تاج‌زمان دانش (۱۳۷۶). جرم‌شناسی، نشر کیهان.
۴. جعفری لنگرودی، محمدجعفر (۱۳۶۸). ترمینولوژی حقوق.
۵. دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۴۰). لغت‌نامه دهخدا.
۶. حاجی ده‌آبادی، احمد (۱۳۹۶). جرایم علیه اشخاص، نشر میزان.
۷. رحمدل، منصور (۱۴۰۲). تناسب جرم و مجازات، نشر سمت.
۸. کینیا، مهدی (۱۳۹۵). مبانی جرم‌شناسی، انتشارات دانشگاه تهران.
۹. مرادی، حسن؛ و شهبازی، علی (۱۳۹۴). «عنصر معنوی قتل عمدی در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲». فصلنامه حقوق کیفری، شماره ۱۳.
۱۰. نبی‌پور، محمد (۱۳۹۴). درجه‌بندی‌سازی عنصر روانی در قتل، نشر مجد.
۱۱. نوربها، رضا (۱۳۷۸). زمینه جرم‌شناسی، نشر گنج دانش.

References

- Criminal Code, R.S.C. 1985, c. C-46 (Canada), s. 231, official text: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-46/section-231.html>
- Mascolo, J. (2017). "First Degree Murder Overview." FindLaw.